

Sleeptoon en stoottoon in het Limburgs: De stand van zaken, hun unieke karakter en waarom onderzoek nodig is naar hun inbedding in de Limburgse spraakgemeenschap(pen)

Carlos Gussenhoven (RU Nijmegen)

Het Limburgs wordt gesproken in de noordwestelijke 12% van een gebied waarvan in de middeleeuwen Keulen het centrum was en waar een lexicaal tooncontrast bestaat. Over dat contrast, dat voor het Limburgs als *stoottoon* vs *sleeptoon* bekend is, weten we twee dingen. Ten eerste bestaan er in de dialectologische literatuur overzichten van de distributies van de twee tonen over fonologisch bepaalde woordgroepen, zoals Grootaers & Grauls (1930), Goossens (1959), en (Houben) 1905 voor resp. het Hasselts, Genks en Maastrichts. Ten tweede zijn er sinds Schmidt (1986) een aantal taalkundige beschrijvingen van de fonetiek en fonologie van het tooncontrast en zijn inbedding in de intonatie. Dit geldt voor drie plaatsen in Duitsland (Arzbach, Keulen en Mayen) en tien plaatsen in België en Nederland (Hasselt, Helden, Maasbracht, Maastricht, Moresnet, Neerpelt, Roermond, Sittard/Geleen, Tongeren, en Venlo). Op grond van die resultaten kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

1. Distributie. Op basis van de aanwezigheid van het contrast in drie syllabestructuren onderscheidt het Hasselts zich van het Genks en Maastrichts, en onderscheiden de laatste twee zich van Oost-Limburgse dialecten en de genoemde dialecten in Duitsland, als aangegeven in de tabel.

	[V+obstruent]	[V+sonorant+ə]	[VV]/[V+sonorant]
Hasselt	¹ ʧas- ² ʧas 'boy'- 'guest'	¹ maŋəl - ² aŋəl 'mangle' - 'sting'	¹ e:k - ² e:k 'vinegar' - 'oak'
Genk, Maastricht	-	¹ zwymə - ² hymə 'swim' - 'vest'	¹ bal- ² bal 'dance party' - 'ball'
Sittard	-	-	¹ kæ:l - ² kæ:l 'throat' - 'bloke'

2. De fonologische representatie van de intonatie van het Duits en het Nederlands bestaat uit grenstonen aan de randen van de intonatiefrase, met name L% en H% aan het eind, en focustonen (= 'pitch accents') binnen die frase, zoals H*. De ster rechts van een toon geeft aan dat die toon in principe synchroon met de geaccentueerde lettergreep wordt uitgesproken. Dit geldt ook voor de tonale dialecten: de stoottoon heeft geen toonrepresentatie en de uitspraak bestaat, net als in het Nederlands, uitsluitend uit intonatie tonen. Maar in die tonale dialecten brengt de sleeptoon een lexicale toon met zich mee, hier dikgedrukt ter

onderscheiding van de intonatie-tonen: **L** in het Hasselts en Tongers en **H** in het Maastrichts en Sittards.

3. Het aantal intonatiecontouren varieert van één in Hasselt en Tongeren, twee in Sittard en vier in Venlo en Helden, waarbij de mededelende intonatie, zoals gebruikt in citatievormen, van dialect tot dialect kan verschillen. Als gevolg van de inbedding van het tooncontrast in de intonatie is het niet mogelijk het lexicale tooncontrast te interpreteren als twee toonhoogtecontouren, zoals dat bijv. voor de vier tonen van het Chinees kan of de drie tonen van het Yoruba. Die overal doorgevoerde interactie tussen de lexicale toon en intonatie-tonen is een unieke typologisch eigenschap van het Limburgs.

Aspecten van het tooncontrast buiten de twee genoemde zijn (a) de variatie in de grammatica's tussen sprekers op dezelfde locatie; (b) de mate waarin het tooncontrast is verdwenen (tonoexodus, al dan niet met achterlating van fonologische herinterpretaties, zoals klinkerduur in het Weerts), (c) de volgorde van de fonologische contexten waarin het tooncontrast het langste standhoudt.

De lage aantallen sprekers waarop het fonetische en fonologische onderzoek is gebaseerd verschaft ons geen antwoorden op deze belangrijke sociolinguïstische vragen. In de beantwoording zou tevens de mogelijke invloed van de rijksgrenzen betrokken kunnen worden en de geografische patronen in de veranderingen.